

Asia: VN/27452/2020-OM-548

Julkisuuslain salassapitoperusteiden uudistustarpeiden kartoitus

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat mielestänne nykyisten julkisuuslain 24 §:n salassapitoperusteiden kehittämistarpeet? Puuttuuko nykyisistä salassapitosäännöksistä jotain olennaista? Kuvailkaa ja perustelkaa kehittämistarvetta mahdollisimman konkreettisesti.

Suomen Sukututkimusseura ei näe välttämätöntä tarvetta muuttaa nykyisen julkisuuslain 24 §:n sisältämiä salassapitoperusteita, salassa pidettävien asiakirjojen luetteloa. Selkeä muutostarve koskee julkisuuslain 31 §:ää, jossa määritellään salassapitoaika 24 §:n kohtien 24–32 sisältämille asiakirjoille ja myös muissa laeissa salassa pidettäväksi määrätyille vastaavanlaisille henkilötietoja sisältäville asiakirjoille. Yksityiselämän suojaamiseksi säädetty salassapitoaika on 50 vuotta henkilön kuolemasta, mutta 100 vuotta, jos kuolemasta ei ole tietoa.

Sukututkimukselle tuottaa merkittäviä ongelmia henkilötietoja koskeva 100 vuoden salassapitoaika. Pääsääntönä pitäisi lain mukaan olla 50 vuoden salassapito, mutta käytännössä 100 vuodesta on tullut likimain kaikkia arkistoitujakin henkilötietoja koskeva salassapitonormi, joka ulottuu julkisuuslain lisäksi muuhunkin lainsäädäntöön, esimerkiksi kirkkolakiin ja väestötietojärjestelmään. Kun henkilön mahdollista kuolinaikaa ei rekisteriviranomainen pysty, ehdi tai viitsi selvittää, salassapito määrätään varulta automaattisesti aina 100 vuodeksi. Tämä ei ole voinut olla lainsäätäjän tarkoitus.

Kirkonkirjojen, erityisesti seurakuntien rippikirjojen kohdalla, salassapitoaika on käytännössä usein jopa 110 vuotta tai pitempikin, koska rippikirjat on laadittu yleensä 10 vuoden jaksolle. Julkiseksi rippikirja tulee vasta silloin, kun sen viimeisestäkkin merkinnästä on kulunut 100 vuotta, käytännössä noin 110 vuoden kuluttua.

Sadan vuoden salassapitoaika vaikeuttaa erityisesti sukututkimuksen aloittamista. Sata vuotta käsittää 3–4 sukupolvea, ja useinkaan sukututkimuksen tekijällä ei ole itsellään täsmällistä tietoa tutkittavan henkilön iso- tai isoisovanhemmista ja heidän perheistään. Tarvittavan tiedon voi saada useimmiten seurakuntien virastoista tai aluekeskusrekisteristä, mutta jokaisesta selvityksestä pitää

maksaa, ja sukututkimusta varten tehtyihin tietopyyntöihin vastaaminen voi kestää kuukausia, ellei kauemminkin.

Erityisen ongelman muodostaa se, että rekisterivirkailijan antamissa henkilötiedoissa on virheellisen tulkinnan takia usein vääriä tietoja. Tällöin sukututkimus voi lähteä alusta pitäen väärille urille, johtaa pitkään virheelliseen tutkimukseen ja tarpeettomiin kustannuksiin, jotka jäävät sukututkijan maksettaviksi.

Sukututkimuksen kuten muunkin tutkimuksen pitäisi perustua oikeisiin tietoihin ja alkuperäislähteisiin, mutta sukututkijat eivät nykyisin pysty tarkistamaan saamiensa tietojen oikeellisuutta. Korkein hallinto-oikeus päätti marraskuussa 2010, ettei sukututkijalle voi antaa lupaa tutkia omatoimisesti alle 100 vuotta vanhoja kirkonkirjoja. Joissakin seurakunnissa oli ollut mahdollisuus tutkia jopa vuoteen 1962 asti ulottuvia kirkonkirjoja. Tuolloin kirjamuotoisista kirkonkirjoista siirryttiin perhelehtikortteihin. KHO:n päätöksen jälkeen kirkkohallitus antoi kaikille seurakunnille ja keskusrekistereille ohjeen antaa lupia tutkia ainoastaan 100 vuotta vanhempia kirkonkirjoja, lähinnä niistä tehtyjä mikrofilmejä, ja siksi omatoiminen tietojen tarkistaminen kävi mahdottomaksi.

KHO:n päätöksen takia aluekeskusrekisterit vetivät syksyllä 2024 pois yli 80 seurakunnan alle 100 vuotta vanhojen kirkonkirjojen mikrokorttikopiot Kansallisarkiston tutkijasaleista, joissa ne olivat sukututkijoidenkin käytössä käyttö lupien perusteella. Tietojen hankinta tai niiden oikeellisuuden tarkistaminen muuttui tältäkin osin mahdottomaksi.

Suomen Sukututkimusseura katsoo, että sukututkimuksen ja muunkin henkilöhistoriallisen tutkimuksen vaikeuttaminen ja rajoittaminen säädösin, käytännöin ja tulkintoja tiukentamalla pitää lopettaa. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on kannanotoissaan korostanut asiakirjajulkisuuden ja henkilötietojen suojan tasapainoa, ja painottanut, ettei yksityiselämän ja henkilötietojen suojalla ole etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden.

Oikeusministeriön mukaan tavoitteena on laatia nykyistä selkeämpi julkisuuslaki, joka lisäisi yhteiskunnan avoimuutta. Suomen Sukututkimusseura esittää, että edellä kuvattujen sukututkimusta koskevien ongelmien vähentämiseksi ja avoimuuden lisäämiseksi julkisuuslaissa määritelty salassapidon enimmäisaika lyhennetään sadasta vuodesta 70 vuoteen, joka on Ruotsin julkisuuslaissa (Offentlighets- och sekretesslag 2009:400) asiakirjatiedoille säädetty enin salassapitoaika. Tämä myös poistaisi maiden välisiä tarpeettomia esteitä, edistäisi pohjoismaista yhteistyötä ja tasaisi tutkimustilannetta. Ruotsissa pääsee tutkimaan sinne muuttaneiden tai siellä asuneiden suomalaisten juuria 70 vuoden jälkeen, mutta Suomessa ehkä samojen henkilöiden tiedot tulevat julkisiksi vasta 100 vuoden jälkeen.

Julkisuuslaki on yleislaki, mutta sen uudet salassapitosäädökset omaksuttaisiin todennäköisesti nopeasti myös erityislainsäädännössä kuten kirkkolaissa ja laissa väestötietojärjestelmässä.

Jos julkisuuslain soveltamisalaa muutettaisiin mietinnössä ehdotetulla tavalla (Oikeusministeriön julkaisuja 2023:32, lakiehdotuksen 5 §), millaisia muutoksia tämä edellyttäisi salassapitoperusteisiin? Kuvaillkaa ja perustelkaa muutostarvetta mahdollisimman konkreettisesti.

Ei lausuttavaa.

Oletteko tunnistaneet tietojen tai asiakirjojen salassapitoa koskevaa erityislainsäädäntöä, joka on ristiriidassa julkisuuslain salassapitosäännösten kanssa? Jos julkisuuslain soveltamisalaa muutettaisiin mietinnössä ehdotetulla tavalla (Oikeusministeriön julkaisuja 2023:32, lakiehdotuksen 5 §), aiheutuisiko soveltamisalan muutoksesta konkreettisia ristiriitoja nykyisen erityislainsäädännön kanssa tai tarvetta tarkentaa erityislainsäädäntöä?

Julkisuuslain peruseriaate on, ettei asiakirjaa saa pitää salassa, kun salassapidolle säädetty aika on kulunut. Salassapidolle pitäisi siis olla aina jokin takaraja. Vuoden 2024 alussa voimaan tullut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietolaki (703/2023) on syvässä ristiriidassa tämän peruseriaatteen kanssa. Asiakastietolain 4 § määräsi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot pysyvästi salassa pidettäväksi. Ne eivät tule koskaan enää julkisiksi. Kirkkolakiin tehtiin myöhemmin vastaavanlainen määräys.

Asiakastietolain määräys vaikeuttaa sukututkimusta ja myös muuta henkilöhistorian ja poliittisen historian tutkimusta ja esimerkiksi elämäkertojen tekemistä. Pysyvää salassapitoa sovelletaan käytännössä takautuvasti historiallisiin, jo arkistoituihin ja tutkijoiden käytössä aiemmin olleisiin asiakirjoihin. Kansallisarkisto epäsi jo sukututkijoilta lähes sata vuotta sitten laadittujen sotilaskantakorttien terveystietojen saannin, ja on suurta epätietoisuutta siitä, ulottuuko ikuinen salassapito myös 1800- ja 1700-luvun asiakirjoihin, joita tutkijat ovat voineet käyttää vapaasti vuosikymmeniä. Esimerkiksi seurakuntien ja kuntakokousten vanhoissa asiakirjoissa on merkintöjä köyhäishoidosta sekä sairauksista ja vammoista.

Suomen Sukututkimusseura katsoo, ettei julkisissa hallintotehtävissä syntyneiden asiakirjojen ja niiden tietojen ikuinen salassapito kuulu avoimeen yhteiskuntaan. Seura esittää, että kaikelle asiakirjojen ja niiden tietojen salassapidolle, myös erityislakeja koskien, pitää säätää päättymis- tai enimmäisaika.

Elomaa Jouni

Suomen Maallikkotuomarit ry - Finlands Lekmannadomare rf

Kuusiluoma Pasi
Suomen Sukututkimusseura